

ŽELJKA BRLOBAŠ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

zbrlobas@ihj.hr

UPORABA I ZNAČENJE GLAGOLSKIH VREMENA U GOVORIMA KAJKAVSKOGA NARJEČJA

U kontekstu kategorijalnih obilježja glagola u radu se analizira sustav glagolskih vremena, a pritom i ostalih glagolskih oblika (imperativ, kondicional, optativ, glagolski prilog), na razini uporabe i značenja u mjesnim govorima kajkavskoga narječja. Uporaba glagolskih vremena, na osnovi dosadašnjih gramatičkih opisa glagola, temelji se na apsolutivu i relativu, tj. apsolutnoj (primarnoj) i relativnoj uporabi glagolskih vremena. Osnovna značenja glagolskih vremena i oblika unutar dviju temeljnih uporaba različita su, npr. svevremenost, habitualnost, poslovičnost, modalnost i dr. Analiza se provodi na primjerima rečeničnih oprimjerenja značenja u rječničkim člancima na korpusu objavljenih rječnika mjesnih kajkavskih govora.

1. Uvod

Glagolsko vrijeme kao sastavnica gramatičkih kategorijalnih obilježja svojstveno je i glagolima kajkavskoga narječja. Izražavanje izvanjezične domene vremenskih odnosa segmentirano je i u kajkavskom narječju primarno na razini sintaktičkoga ostvaraja glagola (uz ostale vrste riječi). Međutim, glagoli su već i po svojim morfološkim svojstvima povezani s gramatičkom kategorijom vremena, uzmemo li u obzir činjenicu da imaju posebne gramatičke oblike za označivanje vremenskih odnosa.

U ovom radu cilj je analizirati sustav glagolskih vremena u kontekstu kategorijalnih obilježja glagola, a pritom i ostalih glagolskih oblika (imperativ, kondicional, optativ, glagolski prilog), na razini uporabe i značenja u mjesnim govorima kajkavskoga narječja. Budući da je riječ o sintaksi glagolskih vremena, analiza se provodi na primjerima rečeničnih oprimjerenja značenja u rječničkim člancima na korpusu objavljenih rječnika mjesnih kajkavskih govora.

2. Uporaba i značenje glagolskih vremena u govorima kajkavskoga narječja

2. 1. Metodološko polazište

Za propitivanje zadane teme potrebno je utvrditi temeljna metodološka polazišta u vezi s pojedinim kategorijalnim glagolskim obilježjima i pitanjima izvora građe.

2.1.1. Sustav glagolskih vremena

U odnosu na raznolikosti fonoloških obilježja unutar mjesnih govora pripadajućih dijalekata kajkavskoga narječja, sustav glagolskih vremena jednak je ili zajednički kao činjenica na morfološkoj razini. U kategoriji vremena razlikuju se tri osnovne gramatičke oznake: glagolska sadašnjost, glagolska prošlost i glagolska budućnost. Glagolska se vremena u kajkavskom narječju izražavaju prezentom, perfektom i jednim oblikom futura. Govorima kajkavskoga narječja sustavno nisu svojstveni aorist i imperfekt (osim aorista glagola *biti* koji oblikom *bi* služi u tvorbi kondicionala i oblika *reko* koji se smatra ostatkom aorista glagola *reći*¹). Pluskvamperfektom se izriče pretprošla ili davno prošla radnja, tj. apsolutna prošlost koja prethodi nekoj drugoj radnji u prošlosti. Upotrebljava se kad se hoće istaknuti da je radnja u prošlosti prethodila radnji izrečenoj drugim glagolskim vremenom, najčešće perfektom. Iako je oblik pluskvamperfekta svojstven kajkavskoj glagolskovremenskoj morfologiji (tvorba mu je jednaka kao i u hrvatskom standardnom jeziku), npr. *Bàš sme bìli zòsušili siène, kàd se jè plòva zlejàla*. (Šatović i Kalinski 2012: 43), taj je glagolski oblik veoma rijedak u uporabi, što potvrđuju i rječnička rečenična oprimjerenja. Stoga ovdje izostaje analiza uporabe i značenja toga vremena jer “glavnu ulogu” izricanja glagolskovremenske prošlosti u kajkavskim mjesnim govorima na sebe preuzima jedino perfekt.

Za cjelovit prikaz sustava vremenskih odnosa i ovdje je, kao i u hrvatskom standardnom jeziku, potrebno dodati glagolske načine – imperativ, kondicional prvi i drugi, optativ te glagolski prilog sadašnji.

---

¹ U pojedinim se rječnicima mjesnih govora kajkavskoga narječja *reko* nalazi u korpusu natuknica, npr. u *Rječniku govora Gole* (str. 320) gdje je gramatičkom odrednicom opisan kao čestica s objašnjenjem »(ostatak aorista od reči) modalna riječ, koja znači ‘reći ću ti’ ili ‘mislio sam’« s potvrdom primjera *Da ne zabim, reko, kaj sem ti štel reći*. Također npr. i u *Rječniku Čerja zagrebečkoga* (str. 439): »**rèkō** part <rečēme> *recimo, mislim, modalna rječca, poštapalica (ostatak aorista od rekoh)* Īšel sem na sēmen, rēkō, da vīdim kākve su ciēne. Jā nēmu pričam, rēkō, kāj bi jā? Sēm si bàš mīslila, rēkō, jè li jèsi dè?« te u *Rječniku govora Svetoga Đurđa* (str. 409): »REKO [r'èkū] part. česta poštapalica. ♦ R'èkū, m'islil sam te p'itatī bī m'ortī št'el ī m'ēnj j'ēnu vr'èčū pšen'ice ūtpe'l'atj na z'amenu? ♦ R'èkū se t'i zm'islīš k'ak smū n'ēgda sk'upa na p'ašū hūd'ilī?«.

2.1.2. Morfologija i sintaksa glagolskih vremena

Kategorija glagolskoga vremena odnosi se na glagol u službi predikata, stoga je predikacija jedno od glavnih obilježja propitivanja ostvaraja glagolskih vremena. Tako je i u kajkavskim govorima za sustav glagolskih vremena bitna rečenica (u okviru sintakse kao dijela gramatičke analize). Naime, svaki se lični glagolski oblik na razini morfologije može sprežati, ali cjelovitost činjenica za svako glagolsko vrijeme možemo iščitati tek na razini rečenice, tj. morfološkim oblikom glagolskoga vremena u rečeničnom kontekstu. Rečenica primarno sadrži vremenski pokazatelj u domeni glagolskoga vremena, stoga se značenja i uporaba propituju na sintaktičkoj razini, tj. pripadaju sintaksi glagolskih vremena. O tom je tvrdnju postavio Katičić (2002: 172): »Da bi se moglo valjano rasuđivati o gramatičkom značenju glagolâ, valja dosljedno razlikovati vremenske njihove oblike, kako se javljaju u paradigmama, od vremenskih značenja koja se njime izražavaju. Paradigme vremenskih oblika dobro su poznate iz morfologije. [...] Drugo je pitanje kakva sve vremenska značenja ti oblici mogu imati. O tome se obično čita u sintaksi glagolskih oblika«.

Što se tiče opisa glagola u dosadašnjim istraživanjima mjesnih govora kajkavskoga narječja, morfološki je opis sustava glagolskih vremena dosad zastupljen u istraživanjima, posebice novijima, a sve se više propituju i sintaktičke činjenice.² Napominjemo da se gramatičke oznake glagola kao vrste riječi i glagola u sintaktičkoj službi predikata ovdje detaljnije ne objašnjavaju jer su kategorijalna obilježja (npr. vid, prijelaznost, lice, broj, rod, stanje) glagolu imanentna na razini uporabe glagolskih vremena. U skladu s time detaljnije se ne tumače ni ostali glagolski oblici (glagolski pridjevi, infinitiv, glagolski načini), kao ni oblična tvorba glagolskih vremena, osim u slučaju kada je potrebno istaknuti razlikovnost u odnosu na hrvatski standard. Pritom, ova se analiza primarno provodi na primjerima glagolskih predikata (ali nisu posebno i odvojeno promatrani glagoli radnje, zbivanja i stanja ovisno o glagolskim vremenima) sa sporadičnim navođenjem primjera s imenskim predikatima.

2.1.3. (U)poraba i značenje glagolskih vremena

Uporaba glagolskih vremena u gramatičkim opisima hrvatskoga standardnoga jezika razumijeva *apsolutiv i relativ*, tj. apsolutnu i relativnu uporabu glagolskih vremena. U apsolutivu je riječ o promatranju glagolskoga vremena prema vremenu u kojemu se govori, dok se u relativu glagolsko vrijeme promatra prema vremenu o kojemu se govori. Stoga glagolsko vrijeme u apsolutivu označuje primarna značenja određenoga glagolskog vremena (ili oblika), a uporaba vremena

---

² M. Lončarić (1996: 115), u uvodnom dijelu poglavlja o sintaksi, naglašava: »Istraživanje sintakse suvremenih narodnih govora većim se dijelom ograničilo na prikaze diferencijalne prirode (s obzirom na književni jezik)«.

u relativu usmjeruje i na druga značenja osim primarnih (npr. svevremenost, habitualnost, poslovičnost, modalnost i dr.). Odrednice koje su povezane uz zadani čas prema kojemu pojedini glagolski oblik dobiva oznaku kategorije glagolskoga vremena su: 1. vrijeme u kojemu se govori (*tempus dicendi*), 2. vrijeme o kojemu se govori (*tempus agendi*); ili vrijeme govorenja i vrijeme zbivanja (Katičić 2002: 173). Tako je prvo povezano uz apsolutiv, a drugo uz relativ.

Istraživanje uporabe i značenja glagolskih vremena u mjesnim govorima kajkavskoga narječja temelji se ovdje na teorijskim pristupima u okviru opisa sintakse glagolskih vremena u gramatikama hrvatskoga standardnoga jezika (npr. Barić i dr. 1997, Katičić 2002, Silić i Pranjković 2005)³, zatim na osnovi pojedinih objavljenih radova koji su ili svojevrsna dopuna dosadašnjim gramatičkim opisima ili osnovni pregled dosadašnjih gramatičkih i teorijskih istraživanja u hrvatskom standardnom jeziku (usp. popis literature).

2.1.4. Izvori građe

Budući da je predikacija svojstvena rečenici, zadana analiza u ovom se radu provodi na primjerima rečeničnih oprimjerenja značenja u rječničkim člancima na odabranom izboru dosad objavljenih rječnika mjesnih kajkavskih govora⁴ i na jednom rječniku križevačko-podravskih kajkavskih frazema.⁵ Prema korpusu rječnikā zastupljeni su mjesni govori u okviru goranskoga, gornjolonjskoga, donjosutlanskoga, podravskoga, međimurskoga, srednjozagorskoga te varaždinsko-ludbreškoga dijalekta kajkavskoga narječja (usp. podjelu prema Lončarić 1996, 2005).

Popis izvora rječnika i pripadajućih kratica naslova izvora dan je na kraju teksta. Primjeri se u tekstu citiraju izvornim slovopisom, a u zagradi se uz navedeni primjer donosi kratica naslova rječnika (prema popisu izvora) i brojka stranice. Primjeri se uz svako značenje glagolskoga vremena navode abecednim redom uspostavljene kratice naslova rječnika, i to uglavnom s jednim rečeničnim opri-

---

³ Budući da se u Katičićevoj *Sintaksi* gramatičke oznake unutar kategorije vremena opisuju dvojako, kao gotove i kao negotove (razlikuju se sadašnjost i gotova sadašnjost, prošlost i gotova prošlost, budućnost i gotova budućnost), a s obzirom na kategoriju gotovosti uporaba i značenje glagolskih vremena opisani su i u gramatici hrvatskoga standardnog jezika (Barić i dr. 1997), napominjemo da se u ovoj analizi uporaba i značenje glagolskih vremena u govorima kajkavskoga narječja ne prikazuju s obzirom na kategoriju gotovosti.

⁴ Zahvaljujem kolegici dr. sc. Aniti Celinić za prijedloge i savjete o neizostavnosti pojedinih rječnika mjesnih kajkavskih govora za što temeljitiji pristup obradbi teme.

⁵ Napominjemo da u ovoj analizi na izbor iz korpusa dosad objavljenih rječnika mjesnih govora kajkavskoga narječja nisu utjecali mogući elementi metodologije leksikografske obradbe povezani s kvalitativnim ostvarajem cjeline rječničkoga članka u domeni fonološkoga, morfološkoga i semantičkoga dijela obradbe. U nastojanju zadovoljenja zastupljenosti objavljenih rječnika prema većini kajkavskih dijalekata kojima pripadaju određeni mjesni govori, svjesni smo izostanka naslova pojedinih rječnika koji nisu ušli u izbor.

mjeranjem iz izvora rječnika. Nastoji se da je svaka uporaba (apsolutiv i relativ) s pripadajućim značenjima opimjerena rečeničnim potvrđama iz svakoga pojedinog rječnika, što ovisno o značenju relativna određenoga glagolskoga vremena zbog naravi primjera u rječničkim člancima nije provedeno za svako značenje. Pritom, metodološki, izostanak primjera za pojedinu uporabu ili pojedino značenje ne uvjetuje činjenicu da oni nisu svojstveni tomu mjesnom govoru (zastupljenom rječnikom), a osnovni je cilj analize pokazati pregled sustava cjeline kajkavskoga narječja na zadanom rječničkom korpusu.

2. 2. Analiza na primjerima glagolskih vremena

2.2.1. Glagolska sadašnjost – sadašnje glagolsko vrijeme (prezent)

Sadašnje vrijeme, prezent i u kajkavskim govorima služi za izražavanje glagolske sadašnjosti, a njegova apsolutna i relativna uporaba ponajviše ovisi o kategoriji glagolskoga vida. Naime, svršeni glagoli u prezentu ne mogu izricati pravu sadašnjost. Radnja i zbivanje koji se odvijaju u trenutku govorenja o njima, odnosno stanje u kojem se tko nalazi u vrijeme govorenja o njemu, izriče se prezentom nesvršenih glagola. Prezent svršenih glagola ne može se upotrijebiti, jer je prava sadašnjost indikacija stvarnog vršenja radnje u vrijeme govorenja o njoj. Značenja prezenta unutar relativne uporabe različita su (npr. svevremenost, habitualnost, poslovičnost, modalnost i dr.), a osim “primarne” sadašnjosti ima značenja i u domeni prošlosti i budućnosti. Drugim riječima, prezent nema značenja povezana samo sa svojim dominantnim vremenskim obilježjem, već postoje i ona prije i poslije na vremenskoj crti, ovisno o govornikovu odnosu prema radnji.

2.2.1.1. Apsolutiv prezenta

U govorima kajkavskoga narječja apsolutiv prezenta izražava pravu sadašnjost, tj. radnja, stanje ili zbivanje u rečenici i vrijeme govorenja odvijaju se u “pravoj” sadašnjosti, npr.:

*Zlièva se vòda pò bràzde. (CZ₈₄) T'a:kę gau'ari ko de ima f'ibro. (Č₆₁)
Čvr̄lin odóč'ka va ruóre. (D₆₇) Snik se rastāplja, vòde z br̄iga lokòčeu.
(DI₂₃₄) Někaj dobròga diši s kājnē. (Đ₁₂₆) Žòti pēvec lēpo popēva. (G₂₅₈)
Za kej me tak n'ore glediš? (HZ₂₃₈) V'oda putkup'ovle br'ega pre M'ek̄i.
(MS₃₂₂) G'azdarica k'uha krump'era il̄i t'ikve za sv'iie. (SD₂₀₁) Lān se
plavi na p'olu. (V₃₅₆) Nęšem cipele šustaru. (Z₃₂₉)*

2.2.1.2. Relativ prezenta

Za razliku od prethodno navedenoga ograničenja pri uporabi apsolutiva prezenta, uporaba relativna prezenta ostvaruje se i svršenim i nesvršenim glagolima, a značenja su viševrsna:

1. svevremenost, gdje se radnja u protežnosti odvija i u prošlosti, i u sadašnjosti i u budućnosti, a na temelju kajkavskih potvrda primjera proizlazi da je to značenje relativna prezenta moguće podijeliti u nekoliko tipova.

1. a. aa) generičko opisno (deskriptivno) značenje prezenta koje izražava prirodne, biološke i druge zakonitosti, npr.

*Lūdi žūtōga lica dūge **betegūju**, a črlēni nāgle **mernū**. (CZ₂₈₂) F s'e:nce se s'enu na **š'ēši**. (Č₂₃₁) Joástreb (zgroábnek) **jéma** véjlik i joák klún. (D₁₄₀) Či se korūza do Lovrēnčētov **ne spūni, ostāneju** mlīčkī. (DI₂₃₅) Kamēnēc se na lōncu ot krōpa **vlovī**. (Đ₂₄₁) Zemāljaska kūglja **se vrťi**. (HZ₁₆₈) Stāromu člov'eku **zra-t'ε** v'eljiki nuos kak jāstrebof kljún. (HZ₁₅₃) Fūtač `ima kūkmu na gla-v'e, zāte je k'ukmast. (HZ₁₆₉) Dūk **sp'ijimū**, n'aša t'ejla **mī'ouvlēju**, a d'oušica **puč'ijvle**. (MS₁₀₀) Kre nas **t'ēče i t'ēče** n'aša M'oura. (MS₄₅₆) Severi'ok **je** zd'enj **v'eter** k'oj nam v z'imj sn'ega **dun'ese**. (SD₄₂₃) S'ōnčanica sv'ojega cv'eta **ūbr'ōča** pr'ama s'ōncu. (SD₄₄₂) Sē jih v'īše **obolēvle** od r'aka. (V₅₂₂) V'eter zduōlec **donēše** dēžda. (Z₃₇₆)*

1. a. bb) generičko normativno značenje prezenta koje izražava društvene, moralne norme, običaje, propise, pravila i sl., a prema kajkavskim izvorima kućne i poljodjelske poslove, nekadašnju kućnu radinost, vjerski život, narodna vjetrovanja, pučku meteorologiju i sl., npr.

*Bōr bōžični se **ne nōsi** z h'ize vūn, nēg se **pōžge**, da **nējdeju** vrāpci na kōnōplē. (CZ₃₉₂) Denes neb'eden **n'i:čē** pa zj'ēmlē **g'a:rat** ne na ceu, a k'a:n na spu. (Č₁₄₈) **Dab'ijēš** d'i:tēlco na št'ir pē'r'i:sa pa se sr'i:čen. (Č₅₁) Po svējte **se dogoājajo** sakakuōva čudējsa. (D₆₆) Na Mārko vo **se vūgorki sadiju**. (DI₂₄₃) Dēčēcī **se nē igrāju** z bēpkāmi. (Đ₁₁₉) **Nēma** dēnēs poštējna, sī sāmō **krādō** i **lažō**. (Đ₅₁₄) Akō **se** na Mātēja **bēre** grāj, ondār ga nē bo sēdēm lēt. (Đ₃₃₄) Po cēlōm svētu **vrťi**, mōglō bi rāta biti. (G₄₃₁) Zāgorec **se ne proda-je** za lūcke šk'ude. (HZ₄₂₃) Dalmat'inec t'ēšku **pusfuša** v'ice na sv'oj rač'un. (SD₉₆) Mež'imurci **su** s'am za fīluzuf'ejratj i za d'elū, a za dr'ugu pr'ēveč **nej**. (MS₂₀₇) Čim vēč s'ēga **'imaju**, tēm **su lakōvnēši**. (V₃₅₅) Pr'ēdi natkrīvaña h'ize **se pīje** glīha. (V₄₈₁) **Nē šika** se stāre bābe krātka kīkla. (Z₃₁₉)*

Teorijski okvir za navedenu podjelu generičkoga značenja unutar tipova svevremenosti nalazimo u Mønnesland (1984–1985: 509), koji upućuje na mogućnost podjele generičkih rečenica na deskriptivne (koje izražavaju prirodne, biološke i druge zakonitosti) i normativne (koje izražavaju društvene, moralne norme, običaje, propise, pravila i sl.).

1. b. opisno (deskriptivno) značenje prezenta, i to u opisu općih situacija, sadržaja i sl., uključujući upute za rukovanje napravama, strojevima i sl. kao i upute za postupak izvođenja kakva recepta. Kao što je razvidno na temelju po-

djele generičkoga značenja s pripadajućim primjerima (i prema prethodnomu Mønneslandovu pojašnjenju), taj bi se tip s obzirom na naziv uklapao i u vrstu deskriptivnoga generičkog značenja, no zbog naravi opisa radnji koje obuhvaća ubrajamo ga u samostalan tip svevremenosti, gdje smo za razliku od analize u standardnom jeziku (Brlobaš 2013) u ovdje imenovani tip značenja uključili deskriptivno značenje prezenta (Piasevoli 2011) prošireno sa značenjima uputa za rukovanje napravama i uputa za izvođenje kakva recepta. S obzirom na obilježja oprimjerenja značenja, takvi primjeri rečenica nisu u građi učestali, a često i sadržajem poruke nisu dovoljno eksplicitni jer nisu dio takve šire tematske cjeline. Npr.

Őčišćenę devenicę se deneju vu frišku vodu i nâ jnę se zrięžę luka črlęnca, da prezeme ōnu dūvu i da pò jnem dišiju. (CZ₃₁₉) Da lāsi pōrastū, kūva se šib'je i list'je žalōsnę vřbę vu vōde kâ stōji mej list'jem česlīgę. (CZ₁₀₆) Z'a:frik se r'a:be za prežg'a:no ž'upo sk'uhat. (Č₃₂₅) Ke p'uter rest'apiš, dab'ijęš m'a:suo. (Č₁₂₇) S klep'aynen ku'a:daven t'oučęš pa ku'ase ke l'eži na b'a:pce, pa pač'a:se ku'aso skl'iplęš. (Č₂₃₆) Va kühano vīno se dęjne mřva klinč'ka. (D₁₄₀) Sāki kolāč štābam, lipše zględa. (DI₄₅₉) Zlęvānko mālko z vřjnęm polęjem. (Đ₈₂₅) Na kos'išče se nasadi k'osa. (HZ₁₆₀) N'ojl'ępše sp'ęčem ku'l'ōče v zeml'enj teps'ijji. (MS₅₃₀) Gr'ah se p'osebny sk'ouha pak d'ęne v m'rzly ml'ejkę z v'rhīem, pak l'ourbek, m'alų s'olj, m'alų m'ele i s'ę se zak'ouha. (MS₃₄₉) Duž se pl'atlinj sp'ojju, 'unda se n'ō ie navl'eče žel'ęzni r'ajf kaj je sk'upa dr'ži. (SĐ₃₁₅) Zgręjęš l'ętkolna, porinęš ga v s'almijak i 'unda ti se cīn l'ežęšę prijęmle. (V₈₉₃) Treba nājprvo za kolāč mięšati jājca z męlu. (Z₁₄₃)

1. c. poslovični (gnomski) prezent, gdje se izriče neodređeno vrijeme, koje se može odnositi i na prošlost i na sadašnjost i na budućnost, a svojstven je frazemima, frazeološkim izričajima i poslovicama, npr.

Ne vidi dāle ōd nōsa. (CZ₃₁₀) Štę se mej pōsęję mięša, svīnę ga pōjjięju. (CZ₂₆₂) Uob'ęča, pola mę na ced'ile p'esti. (Č₁₃₇) Kójnon se ne glięda va zōbi. (D₁₄₄) Kadō se s posijam zmīša, svīje ga pōjido. (DI₃₄₅) Si sō se krīš-kraž svadīli, nę znū se štō pīję, štō plāča. (Đ₄₈₁) Dōk māčkę nę dōma, ōnda miši kōlę vōdę. (Fk-p₁₂₄) Dāš mu mezānca, a ōn zgrābi cęlu rākų. (G₁₈₁) Šk'rti dva-p'ut plāča, ljiēni dva-p'ut h'odi. (HZ₄₂₃) Bug'ati hm'erjje, a sirm'ōka sј B'ouk z'ęme. (MS₃₉₁) Št'ō ima str'ica v n'ębu se dušm'ica. (SĐ₁₀₆) N'ękšni se vrāk kūha. Vr'ana vr'ani 'oči nę k'oplę. (V₁₁₃₆) Prikazanōmu kōjnu nę ględi se v zōbę. (Z₁₀₆)

2. habitualni prezent, tj. značenje radnje koja se ponavlja. Tomu su značenju svojstveni i svršeni i nesvršeni glagoli te uporaba priložnih kvalifikatora koji signaliziraju ponavljanje radnje, npr.

Na Mikulèjne svèti Mukùla delì dâre dècè a ž nìm idè i kràmpus. (CZ₂₆₃) *Pazlìmskè več'ire c'eua deržina sk'ube uouno.* (Č₂₃₇) *Fs'ake pand'ejlek sen k'umeren, zak me ned'ejla s'undra.* (Č₁₁₅) *Jùre guànca méstve sáke doán.* (D₁₁₁) *Nàša pājca ràda jī korèje i borùndu.* (DI₃₁₅) *Jempùt mìsečno hòdimo na plàc z mlìčnim.* (DI₂₅₁) *Na fašènk sè fānki pèčò i kòkoš kùva.* (Đ₁₅₉) *Tè jabòkè sàko lèto popiknavèjo.* (Đ₅₀₅) *Sàki dèn se nažlèpàva.* (G₂₁₆) *Hjùtre se čùje žu-n'ine klj'uvajnje po drièvu.* (HZ₁₅₃) *Prie spājnja navièk zm`oljim Očenàš.* (HZ₂₄₇) *Pu z'ijmì pu M'ourì pl'ovajù splash'ute.* (MS₄₄₅) *V suò'otu več'er sj s'ednemù pret h'ìžum na kl'opu i k'ojekaj se pušpum'inamù.* (SĐ₃₄₄) *M'ama v'èc ud ml'adustì prjiv'učà p'uckù na s'è p'osle.* (SĐ₃₈₉) *Po žìmi p'alme v škàfima nèšemo v p'odrum.* (V₅₉₄) *Sàko jùtre ju màti počèšè i splète kèčkè.* (Z₂₂₆)

3. a. futurski prezent (Barić i dr. 1997: 409),⁶ kojim se (najčešće nesvršenim, ali i svršenim glagolima) izražava buduća radnja prezentom glagola u jednostavnoj ili zavisnosloženoj rečenici (tada u značenju predbuduće radnje), često uz određene priloge ili priložne oznake za kvalifikaciju odvijanja radnje koja će slijediti, npr.

Zùtra pème gròzdja brát. (CZ₈₄) *Kàđ dòjdeš k mène dònèsi, a kàđ dòjdem k tèbe dèj mi.* (CZ₁₂₃) *Nas'adiš k'u:klo pa imaš čes tri k'ejdne pišč'a:ncè.* (Č₁₁₅) *Kóuk me jáku bóli, pén na aperoácijo.* (D₁₄₇) *K'da hmréš, otproávele te buómo z's žoáuobno koroáčneco.* (D₁₄₆) *Vuspùt, kat pòješ h štacùn, zèmi mi cùkora.* (DI₅₀₅) *Ōf mìsec kaj dòjde, kùpìli ti bùmò šòline.* (DI₁₁₆), *Zùtra pèm kukrúza brát.* (Đ₇₀) *Čùl sèm da sè žèniš.* (Đ₁₁₅) *Dòk dojèmo, bómo vùdli.* (Đ₁₃₀) *Zùtra idèmo na kòšno na kònak!* (Đ₂₇₅) *Pàzi kàm sèdneš z nòvèmi lačàmi!* (Đ₄₀₆) *Večèr pèmo bžno spát, ranò sè dižèmo.* (Đ₇₅₁) *Dok fterèmo pùta, bò lèže.* (G₈₀) *Nèjdem za nèga zamuš kàt je jáko šk'ràklaf.* (G₃₇₂) *P^eme se sljikat.* (HZ₃₈₂) *V j'utru p'èš v šk'olu.* (SĐ₁₆₂) *Da p'èš v štac'un, nav'rni se usp'ot i k n'am.* (SĐ₅₁₁) *'Akù t'ak nast'ovimù, k'ajkafce bumù sv'èčum 'iskalj.* (SĐ₁₇₁) *Dòjdem.* (V₁₁₅) *Dà hm'èrjem, b'u ti žàl!* (V₂₃₃) *Čè nèš dòber, dobìš po tùru!* (Z₃₄₀)

Na temelju primjera uočava se učestala uporaba futurskoga prezenta izrečena glagolom *pojti* koji se u kajkavskim govorima upotrebljava za izricanje namjere u budućnosti (prema morfološkom obilježju tvorbe oblika *pem/peš/pe* (...)) + *supin* glagola).

⁶ »Budućnost se obično izriče i prezentom svršenih glagola«, zaključuje se u Lončarić (1996: 109), o čemu J. Lisac (2012: 41) također tvrdi: »Kajkavci budućnost izriču i prezentom svršenih glagola, npr. *mam* ili *odmah dojdem*. Nekad je tako bilo u praslavenskom, danas je u sjevernim slavenskim jezicima«. U Lukežić (2015: 348) ističe se i zaključuje sljedeće: »Praslavenski futur svršenih glagola tvoren po modelu prezenta glagola 'biti' s osnovom *bqð- (oblikom prezent, značenjem futur), svojstven samo svršenim glagolima, opstao je u KAJK., te bi se u hrvatskim međunarječnim relacijama mogao nazvati svršenim kajkavskim futuro: *dojdem, zemem, donešem, prejdem, pem, iščem, hočem, bum*«.

Svojevrsno značenje buduće radnje može se potvrditi i za uporabu prezenta glagola *iti* u kombinaciji s infinitivom drugoga glagola, npr.

Idëm sę mâlko na zrâk zluftiiti. (Đ₈₃₆) *'Idem pušpr'aviti p'ilu i sek'iru z d'rvuc'ępa.* (SĐ₃₄₄) *'Idem prelej'ati ml'ęku z duj'aće v št'ubļeke.* (SĐ₃₆₉)
Idëm si počinoti v mâlû hižu. (Z₈₁)

Iako se može tvrditi da je riječ o apsolutivu prezentu glagola *iti* ('sada idem (što učiniti)'), ostvaraj radnje označene infinitivom drugoga glagola ne odvija se paralelno, nego će tek uslijediti (tj. idem + pospraviti = pospravit ću), pogotovo kad je riječ o glagolima radnje. Pritom se takva realizacija i oblično razlikuje od supina uz glagole kretanja, svojstvenoga kajkavskim govorima navedenim u primjerima, npr. *'Idemu t'oč gr'aha.* (SĐ₅₀₀) / *Idëmu podvežuvat gorice.* (Z₂₂₉).

3. b. futurski prezent prijekora ili prijetnje, prema primjerima sporadično se ostvaruje, npr.

Taki tę po plęčę grõnem! (Đ₂₀₅) *Pokâžem jâ tębe, šmrklivec jęđen!* (Đ₄₉₈)
Nâj sę z męnom igraiti, kak piščę tę zagõtim! (Đ₄₇₉) *Pot'erem tę ak tę primem!* (V₇₁₂) *P'azi da tę ne spl'uskam.* (V₉₅₇)

4. efektivni prezent – prezent svršenih glagola kojim se označuje radnja bliška pravoj sadašnjosti. Kod efektivnoga prezenta u kajkavskim govorima valja napomenuti da:

a) nije riječ o apsolutnoj sadašnjosti, o radnji koja je istodobna s činom govorenja, b) u takvim je iskazima očito i futursko značenje (Pranjković 2009: 83), npr.

Uoc'edi k'afe, pa p'udëmo več'i:rjat. (Č₂₉₉) *Dënem prõtvaž z koláčum h rôu, začäs bu pečën.* (DI₃₉₄) *Za vurõ sę vrnem nazâj!* (Đ₇₇₇) *Dõjdeš pâk zûtra.* (G₂₅₂) *Čâkaj me m'le, mâm duõjdem.* (HZ₁₉₃) *D'õjdem či me puč'okaš.* (MS₁₀₀) *Duk'ožj se pak te z'emem na posel.* (MS₁₀₀) *P'otprem vr'õta ka n'ędu r'užjla.* (MS₃₂₃) *'Odma sk'qučjm v pat'ejku pu vr'õčtvu.* (MS₂₈₂) *N'õčas sk'qučjm d'imu.* (MS₂₂₃) *Pup'učem tј s'ę l'õsј duk te v kr'ožj vluy'im.* (SĐ₃₄₀) *M'ucęk, dõjdi sîm, dobîš ml'ękeco.* (V₄₂₃) *Mâm duõjdem, sâmo da sę oblečem!* (Z₁₃₆)

5. prezent svršenih glagola u pitanjima sa *zašto* uz negaciju, prema utvrđenom modelu u odnosu na gramatičke opise standardnoga jezika, sporadično se u oprirenjima nalazi i u kajkavskom narječju, npr.

Kâj sę põsla ne primęš?! (Đ₅₅₁) Z'ake se n'ęčęš vuč'iti? (HZ₂₃₉) P'õk sј skump'esana! Z'akaj se ne puč'ęšęš? (SĐ₄₃₀)

Takvi se primjeri mogu tumačiti kao moguća, pretpostavljena sadašnja radnja, gdje se smatra da nije riječ o čistoj pravoj sadašnjosti, već da je u takvim rečenicama s upitnim prilogom *zašto* značenje voluntativno (Maretić 1963: 601–602).

Što se tiče drugih mogućih značenja relativa prezenta, ističemo još da Lončarić (1996: 123) navodi za kajkavske govore i značenje historijskoga prezenta na temelju primjera: »Običan je historijski prezent: *òn je išel z mēnum tâncat, òndar velijò: jēj, ìma Bàra dēčka, ònda mu je strìc rēkēl – kàk on nìma òca nìti màtere – àjde, velì, Marko, oblēči se* (riječ je o ljudima već odavno mrtvima) (Turropolje)«. U rječničkim oprijemjenjima potvrde historijskoga prezenta veoma su rijetke, ali se pojavljuju, npr.

Tò ti gròne, a jâ frknem! (Đ₂₀₅)

2.2.2. Glagolska prošlost – prošlo glagolsko vrijeme (perfekt)

Glagolsko vrijeme kojim se izražava glagolska prošlost u mjesnim govorima kajkavskoga narječja morfološkim je oblikom jedino perfekt,⁷ za razliku od standardnoga hrvatskog jezika gdje su još aorist, imperfekt i pluskvamperfekt, iako je uporaba tih triju glagolskih vremena svedena na stilsku obilježnost.

Kao što je prethodno navedeno u 2. 1., glagolsko vrijeme za izricanje prošlosti je i pluskvamperfekt, koji se u kajkavskim govorima upotrebljava sporadično te ga zbog neučestalosti uporabe u oprijemjenjima izvora možemo nazvati i sekundarnim glagolskim vremenom za izricanje prošlosti u mjesnim govorima kajkavskoga narječja.

2.2.2.1. Apsolutiv perfekta

Perfektom se, i od svršenih i od nesvršenih glagola, izriče prava prošlost s gledišta trenutka govornoga čina, tj. on služi za označivanje radnji koje su se dogodile u prošlosti. Budući da je uporaba perfekta svedena u kajkavskim govorima na jedino glagolsko vrijeme za izražavanje prošlosti, čestotno se obilno pojavljuje u oprijemjenjima značenja u rječnicima svih mjesnih govora pripadajućih određenom dijalektu. Npr.

Škvõrci su grõzdiye põzõbàli. (CZ₃₉₂) *S t'into se sę pak'a:pou.* (Č₁₆₃) *Šćiéra so zaoroále vėjliko celino.* (D₅₃) *Spèkla sam kùglof.* (DI₃₄₅) *Svatę smo imàli, silno smò sę strošili.* (Đ₆₆₇) *Nabràli smõ kòstàne.* (G₁₈₉) *K`umica je don`esla pri`gl`ed.* (HZ₁₆₉) *T'oča je pùl`egnula pšen'icu.* (MS<sub>307</sub>) *Š`ume smų se v`rnułj bl`atnj du v`uha.* (SĐ) *Natkàla je d'osti t'oga.* (V₄₈₁) *Sàm je skrčil komàt šumę.* (Z₂₉₄)

2.2.2.2. Relativ perfekta

U relativnoj porabi perfektom se označuje:

1. svevremenost – poslovični (gnomski) perfekt, tj. radnja koja se odnosi na svako vrijeme, npr.

⁷ »U svim govorima postoji perfekt – (opće) prošlo glagolsko vrijeme, koji se tvori od nesvršenog prezenta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog« (Lončarić 1996: 108).

Ōtsèkle su mi sę nõgę. (CZ₃₁₀) Néstau je bés trága, kú da je va zémlo prépau. (D₂₁₁) Ođgūlǔ je dví liti rěšta. (DI₂₉₉) Věžda dõk mi trěbāju nēmà i, razišli sò sę kak rakõva dęca. (Đ₁₁₈) Otišęl je kòda ga ję męgla pojęla! (Fk-p₁₂₇) Dõņsła je mālõga pòd frúnõm. (G₇₇) And' ela je pr' ešla čez s' ite i rešę-t' e. (HZ₃₅₂) Up'õla mų je sijk'ira v m'et. (MS₂₀₇) M'õm mį je l'eži da smų s'ęga d'õga zr'inuļi. (SD₅₈₃) Vrak ję v lūde vlęzęl. (V₁₁₃₆) Zęli su ga z rěndę, a spamętněši ję od ni. (Z₂₇₈)

2. opisni (deskriptivni) ili pripovjedni perfekt

Jedno od značenja relativa perfekta proizlazi iz naravi oprimjerenja glagolskih radnji u rječničkim izvorima. Naime, uočena je uporaba primjera glagola u perfektu s obzirom na govorni čin i sadržajnu usmjerenost (izvornoga) govornika (na temelju čijih se potvrda u rječničkim izvorima oprimjeruju značenja pojedine natuknice u rječničkom članku) na opis radnji koje su se odvijale u prošlosti, tj. u proteklom izvanjezičnom vremenu u odnosu na sadašnje izvanjezično vrijeme kada se takve radnje više ne odvijaju uopće ili se ne odvijaju na nekadašnji način. Glagolske radnje izdvojene u navedeni značenjski tip perfekta moguće je povezati i s domenom semantičkih polja koja danas više eksplicitno nisu u funkciji (npr. nekadašnje čovjekove svakodnevne aktivnosti, kućni i poljodjelski poslovi, narodna vjerovanja) pa tvrditi da ne može biti govora o izdvajanju značenja. No, što je s onim glagolskim radnjama u prošlom vremenu kojima se izriču svojevrsna normativna značenja u vezi s izražavanjem društvenih i moralnih normi, različitih običaja i pravila te povijesnih zbivanja ostvarenih u prošlosti (radnje kojih se više ne ostvaruju danas)? Stoga smatramo da je uvođenje navedenoga tipa značenja relativa perfekta opravdano, kao i zbog činjenice da je svojevrsni pandan tipu opisnoga i normativnoga značenja prezenta gdje protežnost pripada svevremenosti, a ovdje konačna protežnost pripada samo prošlosti.

Takav relativ perfekta u pravilu se ostvaruje nesvršenim glagolima, ali i uvođenjem drugih vremenskih kvalifikatora, na razini priložne oznake ili zavisne vremenske rečenice, a nerijetko i drugim izričajima svojstvenim pripovjednoj kvalifikaciji, npr. *pripovedaju, govori se* i sl.

Iako se na temelju morfološkoga oblika perfekta glagola u sintaktičkoj predikaciji i označivanja procesa radnji koje su se odvijale/odvile u prošlosti može smatrati da je riječ o apsolutivu perfekta, taj je tip na temelju ostvaraja potvrda i navedenih pojašnjenja izdvojen u samostalno značenje relativa, a pritom i unatoč činjenici da u teorijskim pristupima nije uvršten u gramatičke opise suvremenoga standardnog hrvatskog jezika, nego da je svojstven govorima kajkavskoga narječja,⁸ npr.

⁸ Što se naziva značenja tiče, on je ovdje uspostavljen bez drugih nazivoslovnih teorijskih ili metodoloških uporišta u propitivanju značenja glagolskih vremena u kajkavskom narječju, stoga ga smatramo podložnim mogućim promjenama.

Prèdi sę òtud z kùjnę kùrila pęč za grèti hižu. (CZ₃₄₁) Prię smę sè žitek dòma s kòjni na gũmne òvršili i òvršęnu slàmu slòžili v kùp. (CZ₃₄₁) Pręť š'izdesit l'ejt so šę fse z 'a:nę skl'ejdę j'ejle. (Č₂₃₆) Uójle se je pręjk ke-poávauo na céntle. (D₅₃) Vùčitelji su nęgda đákum zi šibum dāvali pàcke či su bili nemārni. (DI₃₁₅) Nęgdār so v zime moškí čüve nosili. (Đ₁₁₅) Nę bilo ladmáč, nęgò smo zalejāno męso jęli. (Đ₃₄₀) Deťetu sę ę ime po japice nadęvālo. (Đ₂₁₇) Nęgda sę dęcu krāli kòlompāri. (G₁₃₈) H guòsti su ž'ęjnjske nos'ile h košāra pog'ače. (HZ₂₈₈) Da sę b'ile kul'ine, sv'ijnski r'ep sę met'alj v k'iselu z'elije. (MS₃₆₄) S'elske ž'ęne sę se puř'ožale d'omaj: s'ome ilj sę im puř'ogale b'abice. (SD₃₄₁) N'ęgda sę friški krüh nęję s'aki dān jęl, za cęli t'jedęn je bil napęčęni. (V₄₆₁) Pripoviedāju da je gròfica Drāškovička z kòčiję čęz Svęti İvan hitāla dęce bombuōņę. (Z₁₀₆)

3. habitualni perfekt, tj. značenje radnje koja se ponavljala u prošlosti

Rečenična oprimjerenja u korpusu kajkavskih rječnika potvrđuju i habitualni perfekt, koji je na temelju istraživanja čakavskoga govora uočila i J. Kalsbeek (2003: 109, 110) utvrdivši da »nesvršeni perfekt, pored svoje durativne funkcije, izražava i ponavljane, habitualne radnje«, a pritom ističe da se i perfekt svršenih glagola upotrebljava u funkciji habituala, i to bez priložne oznake učestalosti (npr. *to se zove buret ... to se je posuodilo jedan drugemu*). Kajkavske potvrde habitualnoga perfekta većinom pokazuju uporabu nesvršenih glagola uz priložne oznake učestalosti, npr.

Za klāķę su kmęti šòpali kòpune za gòspòdu. (CZ₂₁₅) Na jürjevske i na ivājnske nāvečerje su sę kùrili krięsi. (CZ₃₀₁) Po lęjte se je nęgdar toān-cauo núč na núč f' párke i va Rādničken. (D₄₁₁) Navik smo išli h Sandbor na sajām. (DI₃₉₇) Navęk sę je nękoję dęte nākāzno rodilo. (Đ₃₇₅) Lj'ubica je se diělala z ljiēvum pa su ju zvalji pajt'ača. (HZ₂₆₇) Šl'iva je s'akų l'ętu rųd'ijla, a v'ę se s'am suš'ij. (MS₃₇₉). Duķ smų kr'aj pek'are 'išlj v šk'olų, štr'uce sų nam t'ak l'ępu d'išale. (SD₄₈₉) Vidofčānci su za r'ata vagonęrali zęļę i poš'ilali v N'ęmačku. Dā su vagon'ętli zglęjzali, z ròkami smo jih nazāj na štr'ękicu dęvali. (V₁₁₀₅) Po zime su žęņę nęsilę pòmpericę. (Z₂₃₅)

Navedenomu tipu habitualnoga značenja perfekta pripadaju i primjeri koji se ostvaruju oblikom: perfekt glagola *znati* + infinitiv glagola, npr.

Znāli smę iti na Sāvu na kùpajne. (CZ₂₃₀) Ōn nas je znāl k sębe zvāti. (CZ₅₉₅) Ō pòldan je za òbeđ znāl bñi bāžul, zęlije z bāžulem, krampię z bāžulem. (CZ₃₁₄) Stoāra moāte nan je znoāua spr'povęjdat sakakuóve pr-povęjtke. (D₃₇₀) Broāte Tóumce znoāle só póuno tējga povęjdat o Māličo-ve šępline. (D₁₇₀) Na svāte sò sę znāli i còpānca igrāti. (Đ₉₂) P'uce su si

h ned'elju zn`ale namiêrkati hádrice. (HZ₂₂₂) T'êca Kapet'anijčuva su se s Kupr'ivniçe zn'alij na kuļ'ęsljnu dypeļatj k n'am. (SĐ₁₀₅) L'očke g'oske su pu P'ętvijçj zn'ale dupl'avatj s'ę du Pr'ilesa. (SĐ₁₀₅)

Svojevrsno obilježje habitualnosti pokazuju i primjeri prethodno navedenoga opisnog ili pripovjednog perfekta, čiji je ostvaraj radnje, pripadan protežnosti u prošlosti bez odvijanja takve radnje u današnjem izvanjezičnom vremenu, i habitualnošću svojstven ondašnjemu izvanjezičnom vremenu.

4. perfekt zapovijedi ili zabrane (s česticom *da*),⁹ npr.

Da niêsi ni p'isnul! (CZ₃₅₉) Zmêsta dà si dôšel k mêne. (CZ₅₉₃) Da si mâm domâ dôšel! (Đ₃₂₈) Da nêsi p'ipnol tê nõfcę! (Đ₄₇₇) Dà si mi zmêsta nõfce donęsęl nazáj. (G₄₉₀) Da mi niêsi nigdár çes muoj prak kora-č il! (HZ₃₁₁) Da nêsi ni p'isnul! (V₆₂₆) Da si mi sę v j'ędni v'uri d'oma nac'rtal! (V₄₃₄) Da niêsi çm'ignol dek ti nēm dozvuðele! (Z₂₉) Otsàt da višę niêsi dëlal będastuðçe! (Z₂₁₁)

Takav tip perfekta, s imperativnim značenjem, svojstven je i relativnoj uporabi perfekta u hrvatskom standardnom jeziku.

2.2.2.3. Krnji perfekt

U predikatnoj službi izdvajanje glagolskoga pridjeva radnog izrečenoga bez pomoćnoga glagola *biti* u glagolskom značenju, što se u gramatičkim opisima prema standardnom jeziku smatra posebnom vrstom perfekta, tzv. krnji perfekt, za propitivanje zadane teme u kajkavskim govorima metodološki može biti problemsko iz više razloga. Jedan je od njih strukturne naravi, tj. postoji li u kajkavskom narječju krnji perfekt, koji oblično ima svoja specifična obilježja prethodno navedena u odnosu na standard? Uz to uzimamo u obzir i činjenicu da je u kajkavskom narječju potpuno izvan standardne norme činjenica da se spona *je* odnosno pomoćni glagol u 3. l. jd. uz glagolske pridjeve radne izostavlja iza zamjeničke enklitike *se*, npr. *Bojao se (je) takva čovjeka = Bojal se je takvoga čovjeka*. Ako ovdje ne uzmemo u obzir mogući nedostatak istraživanja opće uporabe krnjega perfekta na morfološkoj i sintaktičkoj razini u kajkavskom narječju, primjeri iz korpusa koji su predmetom ove tematske analize pokazuju da se tzv. krnji perfekt pojavljuje i u kajkavskim mjesnim govorima, stoga se prema izvorima izdvajaju dva osnovna značenja u kajkavskim govorima:

1. u značenju svezremenosti, najčešće u poslovičnom perfektu, npr.

Põjięla ga kmîca. (CZ₂₀₈) Hitila snēja mâm srâm za trâm. (CZ₂₅₃) Tàm de vręę rëkel làku nõč. (CZ₄₃₈) Išlo męlo po omęlo. (Fk-p₁₂₇) Pręšla bàba s kolâči. (Z₁₀₇) Opâla mu sękira v męd. (Z₁₃₈) Pòčem kùpil, pòtem pròdal. (Z₂₂₆)

⁹ »Perfektom u svezi sa *da* može se izreći stroga zapovijed« (Lončarić 1996: 124).

2. u pripovijedanju prošlih događaja, jer je krnji perfekt sažetiji i izražajni-
ji te se njime kondenzira osnovni sadržaj poruke kojim se ocrtava stanje odvijaj-
nja radnje koncentrirane u jednoj rečenici oprimjerenja rječničkoga značenja a da
nije riječ o kakvoj drugoj proznoj pripovjednoj cjelini koja prethodi glagolskoj
radnji navedenoj u primjeru,¹⁰ npr.

*Z mûža pòstal gòspon i dîžę nõs. (CZ₄₄₉) V Kàšine bila dô trîst đevête
nâša òpčina. (CZ₁₉₉) Kùmila i plâčuć pròsila al je sę nię smilõval. (CZ₄₄₉)
Pòštene ga òdrâpil z bätinõ. (CZ₃₂₃) Tàk mlâđ, a smrt gâ strefîla! (Đ₆₆₅)
V tr'õvj sam st'al na čm'elü puķ me fp'ičila. (SĐ₉₁) Krîza sę rëzmâhala, sę
ję v'išę ľudi b'ëz p'osla i b'ëz pënęs. (V₈₆₇) Ópal sëm i nâbil si kòk. (Z₁₀₇)*

Budući da je u pregledu značenja glagolskih vremena u hrvatskom standar-
dnom jeziku na razini metodološkoga polazišta i analize primjera (usp. Brlobaš
2013) valjalo uvrstiti novija istraživanja stilske razine u morfološkom sustavu
standardne novoštokavštine (npr. uporaba i značenje aorista i imperfekta, usp.
Brozović 1999), a pritom i opise funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika (Si-
lić 2006), u analizi zadane teme na primjerima kajkavskoga narječja na odabiru
suženoga korpusa uvjetovanoga metodologijom navođenja rječničkih rečeničnih
potvrda izostaje navedeni stilski pristup. Međutim, na temelju provedene analize
može se djelomično zaključiti da je potvrde ostvaraja i značenja krnjega perfekta
u pripovijedanju događaja i opisnoga (deskriptivnoga) ili pripovjednoga perfekta
moguće tumačiti i na stilskoj razini, uzmu li se rječnička oprimjerenja iskaza
izvornih govornika tekstnom osnovom stilske analize.

2.2.3. Glagolska budućnost – buduće glagolsko vrijeme

Govori kajkavskoga narječja, za razliku od standardnoga jezika, budućnost
izražavaju jednim glagolskim oblikom, tj. futurom koji ima tipičnu kajkavsku re-
alizaciju: svršeni prezent glagola *biti* + glagolski pridjev radni. »U KAJK. je to
jedini složeni futur, koji funkcionira kao opće buduće vrijeme, te bi se mogao na-
zvati **općim kajkavskim futurom**« (Lukežić 2015: 348).

U literaturi se nailazi na promišljanja da futur ne znači budućnost u istom
onom smislu u kojem druga vremena znače prošlost ili sadašnjost. Dok prezent
i perfekt izriču izravno sadašnju ili prošlu radnju, bila ona apsolutna ili relativ-
na, dotle futur ne izriče buduću radnju izravno, nego kazuje o njezinu očekivanju
u sadašnjosti, na temelju čega se zaključuje da po tome što ne daje glagolskomu
sadržaju samo vremensku oznaku, nego ga i obilježuje posebnim odnosom pre-

¹⁰ Za takve oblične primjere Lončarić (1996: 124) ne upotrebljava naziv krnji perfekt, već naglašava da se perfektu »u pričanju može izostaviti kopula: *čëra zglëđđalo kàk da se snëk kûva, oko òdre štëli navâliti tâti, priznàle mi së* (Turopolje)«. Pritom napominje da kopule obično nema iza klitičkih oblika ličnih zamjenica i *iza se* (npr. *do jedne vure me tak bolela glava / tak mi se zadremalo*) te da katkad kopule nema ni uz srednji rod zamjenice *ves* (npr. *së pogorilo*).

ma njemu, futur nije samo vremenski oblik, već mu je narav i načinska (Katičić 2002: 70). Na temelju analize primjera u korpusu kajkavskih rječnika potvrđuje se zaključak da je domena značenja relativne uporabe futura prijemljiva za radnje modalnoga karaktera, koje se iskazuju kakvim posebnim stavom govornoga lica (Vuković 1967: 373).

2.2.3.1. Apsolutiv futura

Služi za označivanje radnje koja slijedi poslije vremena govornoga čina, npr.

*Mâm **bum** dôšla.* (CZ₂₅₃) *R'ajmëš se **bu** v'egnu uot tež'a:vë.* (Č₂₁₁) *K'umej č'a:ka dë ga **b'udo** d'amu pagn'a:le.* (Č₁₆₁) *Š' č'ijo devójko se **buoš** porúču?* (D₆₂) // *Gríža će me **pretřgat.*** (D₁₀₉) *Bóug će te **kašřgat** zák s'mo zuó déjuáš.* (D₁₃₅)¹¹ *Obùla **bum** si sandále, dënes **bu** tòplo.* (DI₃₉₉) *Na pròlet **bòmo** ižo **dëłali.*** (Đ₁₂₁) *Znáš da **bom** sákak **dôšel.*** (G₃₂₉) *Lj`ubice **bum** našila ljiëpu hádricu.* (HZ<sub>228</sub>) *Na Súdjni dân se **b'uju** č`ule neb`eske trúblje.* (HZ₄₅₈) *Mř **b'ouš** b'or j'ënuga l'ampaša **dun'ëso** na gr'qubje?* (MS₁₉₁) *D'ošel **bu** dr'ugi puk sř **b'ò** j'ënga z'ela.* (SĐ₉₄) *D'a **buš** d'ošel k n'am?* (SĐ₉₆), *Da se **b'òš** t'i ž'ënjř, **b'om** tř **h'uškal.*** (SĐ₉₆) *Svëti P'ëter të **bu** doč'ëkal před r'ëjskimi vrãti.* (V₈₃₄) *Za nëdelu **bò** zaklala mladincë.* (Z₁₄₅)

2.2.3.2. Relativ futura

Relativna su značenja futura:

1. u označivanju svezremenosti, većinom u frazemima i poslovicama, tj. gnomski futur, npr.

***Buš** tř znâl počem jë riëf sirutke.* (CZ₄₄₁) *Pitala **bu** stàrost dř je bila mlàdost.* (DI₂₅₃) *Nëmřëm ë nřkák dočakãti, mlàdë **bom** dôbil.* (Đ₃₄₉) *Në **buš** tóga filma vřđel.* (Fk-p₈₃) *Dôšel **bu** vrâg po svòjë.* (Fk-p₁₉₃) *Në **bu** ti z nëba òpalo.* (Fk-p₂₀₆) *Ákò b'òš zlòčest, dôbil b'òdëš drëka.* (G₅₁) *J'ëmřut **bu** vr'ok d'ojšo pu sv'oje.* (MS₄₈₂) *K'ak si pr'ëstreš, t'ak **b'uš** spâl.* (V₇₆₂)

2. u označivanju modalnosti (Silić i Pranjković 2005: 194), a takav futur obično označuje:

a) nužnost, npr.

*Nãj čřtat zblřza, **buš** očorãviu.* (DI₂₉₉) *V gròbu **bòmò** si jednãki.* (G₉₃)

¹¹ Na temelju primjera uočava se izražavanje futura nenaglašenim oblikom nesvršenoga prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* i infinitivom glagola koji se spreže. O tome I. Lukežić (2015: 394) navodi da »u govorima goranskoga kajkavskoga dijalekta futur tvoren prezentom glagola *htjeti* i infinitivom javlja se samo u Fužinama (vjerojatno pod izravnim čakavskim utjecajem), te iznimno u Brod Moravicama (Lisac 2006)«. M. Malnar (2010: 63) također ističe da se futur na kajkavskom području Gorskoga kotara najčešće tvori svršenim prezentom glagola *biti* i glagolskim pridjevom radnim, a da su rijetko zabilježeni i primjeri tvorbe futura prezentom glagola *htjeti* i infinitivom.

*J'oš m'alo pa b'uju p'omrli sî k'oji znâju po varaždînski gov'oriti. (V₆₇₉)
Očoràvel b'oš kàt fùrt vu knìgę ględîš! (Z₁₉₁)*

b) zapovijed,¹² prijekor ili prijetnja, npr.

Bûm tę z ôviêm prûtekem pŏ rîte, če nęš dŏber. (CZ₄₂₀) P'arstę h sjębe, zak buš d'abiu s k'uhanco. (Č₁₁₄) Ti buoš se méne špuótau, káps'l jén májc'kene! (D₁₃₅) Vññu buš mi pîneze, mîlom ili sílom. (DI₂₅₀) Já nę bom męsto nęga dĕlal! (Đ₃₄₁) Bŏm te vûdril zaizrĕs. (G₄₄₆) Bûš d'obil s t^ecum po rîti! (HZ₄₆₃) D'okiĕ si m'ŏj, bŏš pŏsl'ušo! (MS₁₀₀) V'ęĕ te b'ŏm j'ŏ fpuk'orj! N'aš t'i m'ęni d'ĕlal k'aj bĭš't'el. (SĐ₁₂₇) J'oš buš t'i pred m'enųm m'alĭ k'ak ĕrf! (SĐ₉₄) Nę mŕnĕaj, d'ĕlal b'uš onâk k'ak ti jâ vęlim. (V₄₂₁) Bŏm tę šûpil da ti bŏdu šmŕkli skŏĕili! (Z₃₂₉)

2.3. Analiza na primjerima ostalih glagolskih oblika

Službu izražavanja glagolskovremenskih značenja u mjesnim govorima kajkavskoga narječja imaju i glagolski načini – imperativ, kondicional prvi i drugi, optativ, a uz njih i glagolski prilog sadašnji¹³. Dok je glagolskim načinima svojstvena uglavnom relativna uporaba, glagolskim prilogima svojstveno je da označuju okolnosti u kojima se odvija glagolska radnja. Dok se uporaba i značenje imperativa i kondicionala prvog još može utvrditi na temelju primjera iz korpusa, teže je s glagolskim prilogom sadašnjim i kondicionalom drugim jer su veoma rijetko u sintaktičkoj porabi, a onda i u rječničkim rečeničnim oprinjerenjima značenja. Pritom, navedeni oblici, i kad su zastupljeni u oprinjerenjima, uglavnom su u apsolutivu.

2.3.1. Imperativ¹⁴

Apsolutiv imperativa u govorima kajkavskoga narječja potvrđuje se sljedećim primjerima na temelju korpusa:

Mĕkni tò stŏla! (CZ₂₅₈) Pah'etej dę tę na b'udo ĕ'a:kale. (Č₁₆₂) Uŏv'nca se je nakrîveua, zrâvnaj jó. (D₁₉₈) Zagâsi matŏr, kaj trošiš benzîn zabâdaf! (DI₅₁₄) Dĕj mu, nâj si gŏtnę! (Đ₁₁₈) Kŏpi mi v japaĕĕki vrâĕtvo. (G₄₂₈) N'ęke diĕlaj, nâj sę ok'olu smûc`ati. (HZ₃₈₃) Vrŏuĕ kŏl'ŏĕ ne j'ęmlĭ v'oum

¹² Lončarić (1996: 124) napominje da se futurom izriče i zapovijed, npr. *buš to mam done-sell, ne buš tam išel!*

¹³ »To je jedina glagolska sintagma koja jest karakteristična za hrvatski književni jezik, a nije za čakavsko narječje« (Menac-Mihalić 1989: 101). Navedena se tvrdnja odnosi i na kajkavsko narječje.

¹⁴ Napominjemo da se za primjere imperativa ovdje navode jednostavni (nesloženi) oblici za 2. l. jednine te 1. i 2. lice množine, uz sporadično navođenje složenih oblika za 3. lice množine. Usto, ne propituju se drugi sintaktički ostvaraji značenja imperativa koji su svojstveni pojedinim mjesnim govorima, osim prethodno navedenih obličnih.

z teps'ijje! (MS₄₅₇) **Pljunj sj** v š'ake i p'osla **se pr'imj.** (SĐ₉₄) **Pogljč k'ak je po plčči nač'esan.** (V₄₃₆) **Spelajte kòla z štàgla i zaprčžite kòjnę.** (Z₁₀₇)

Relativna se uporaba imperativa očituje u značenju svezremenskoga imperativa, koji se u pripovijedanju odnosi na svako zamislivo vrijeme (poslovični, gnomski imperativ), npr.

Buj se uneh ke se zvečir uob'uuajo, pa zjutra saz'uuajo. (Č₂₉₉) **Očuvaj nás Bóug ráta i guóada.** (D₁₁₁) **Pojéjdaj se za sváje otrúoke, máje péste na miére.** (D₂₄₁) **Náj bežât prèd rúdò, premisli si nájprvo káj buš napravivü.** (DI₃₉₅) **Práv mu bòdi, ni nę za drùgo!** (Đ₅₂₅) **Bōj sę ga kak crnòga vràga, tē ę sàkaj f stájnu napraviti!** (Đ₇₆₇) **Pomēti nájprije pret svojēmi vrāti.** (Fk-p₁₉₆) **Pomuōr i sir`otu m`erti baš n`ε na sram`otu!** (HZ₂₉₅) **Pum'orj sj s'om puč tı b'o i B'ok pum'ogel.** (SĐ₃₃₆) **Sp'ęči pa r'ęči.** (V₉₅₃) **P'usti vràga na mēru.** (V₁₁₃₆) **Nę buōj se cūcka tēri lāje.** (Z₁₂₅)

Iako čestotno rjeđe u primjerima, relativna uporaba ostvaruje se svojevrsnim opisnim (deskriptivnim) značenjem imperativa, i to u uputama za postupak izvođenja kakva recepta, npr.

Zēmi dvī šàke mēle i dvī šàke cūkora. (DI₄₄₀),

a također i imperativom u značenju prijekora ili prijetnje izrečene kletvom, npr.

Vrâg tę na rāžen natękni! (CZ₃₀₀)

2.3.2. Kondicional prvi i kondicional drugi

Uporaba kondicionala prvoga u apsolutivu svojstvena je u njegovu temeljnom značenju izricanja mogućnosti, želje, namjere, voljnosti i sl., što potvrđuju i kajkavski primjeri, npr.

Pręšel bi čez bfy i žmiręč. (CZ₆₁₂) **Štęl bi sę** v ęroplànu voziti. (Đ₁₅₅) **Ígral bi,** ali nęmam dūde. (G₅₅) **D'ęca b'aš n'ęsu sr'ęčna akü ijm** za 'obet sk'uhaju p'ora. **R'ajšj bj** n'ękaj dr'ugu **j'ęlj,** 'alį sį n'ębreju pum'očį. (SĐ₃₄₁) **Bi štęl pr'iprti** obl'oka. (V₇₈₇) **Ràd bi ti posōdil** penęs, ali nięmam. (Z₂₇₁) **Vęn svadlīvec bi sę** sàmo svàdil! (Z₃₁₃) **Jà bi bil sigurnęši** da ostāneš dōma i nęjdeš nikam po tàkvom vrēmenu. (Z₂₉₀)

Na temelju primjera kondicional prvi relativ je kad označuje:

1. a. prošlu radnju, npr.

Dà mu je dęta v zòbe dūdla, mām **bi zaspàlo tō dęte.** (G₅₅) **Da bj** k'oj hųm'ok **š'ęl k'upjtj,** 'Ivek **bj** mu **pr'odal** i c'ikīenų v'inų. (SĐ₇₉) **N'ę bi** òn tō sām **napr'avil** da nı **bil** nagov'orjēni. (V₄₄₇) **Nigduo nę pànte** da **bi sę** v

nāšem krāju rodili trójki. (Z₃₃₈) Da imaš imale srāma, nē bi sę tak ponāšal pręma òcu i matęre! (Z₈₅) Dā bi i jęn štrūkel ostal; sę su pòjeli! (Z₃₂₈)

1. b. buduću radnju, npr.

Tāj sę nię rōdil ki bi sęmu sviętu vgōdil. (CZ₅₄₀) B'uk je M'amka B'ožja daj dę be sę fsę sr'i:čnu kanč'a:uu. (Č₁₂₅) Predomīšljam se kāj bi išau jūtri kōsit il nē. (DI₃₅₈) A što bī ti žīvel v òtę divjīnē!/? (Đ₁₂₆) Bōkoslobōdi da bi jā kōmu zlō napravil. (G₁₅) Naj v tuže zaglobati, mogel bi te mežaš tužiti. (G₄₄₃) Pred uge sem sę ja škuóal da bi bedāk ε posl'ušal! (HZ₄₂₃) S'akī vr'ok bī št'el kumand'ęriči, s'amū št'ō bī ga puš'lušal. (SĐ₁₈₇) Sūh sęm i bās bi mi pasāla kupica vīna. (Z₃₁₃)

2. svevremenost, u slučaju kad je dio izričaja, frazema ili poslovice, npr.

Bi vrāga vū jnem pōžrl. (CZ₃₉₂) Doleťěl ę na knāp kodār bi òsa dōšla. (Đ₄₄₁) Kō tę nę zna, skāpo bi tę plātil. (Fk-p₁₆₈) V žęp bi ga děl kāk ję māli. (Fk-p₂₀₆) Otišęl ję, nę bi męgnol. (Fk-p₁₂₇) Vę sę p'ęči k'ak znāš. (V₆₀₈) Dā bi ričč rękel. (Z₂₇₇)

Kondicional drugi je, kao i pluskvamperfekt, svojim morfološkim oblikom ostvarljiv u mjesnim govorima kajkavskoga narječja, ali je veoma rijedak u uporabi, što se potvrđuje i na temelju rečeničnih oprijemljenja u rječnicima. U relativnoj uporabi njegovo se značenje odnosi na prošlost, što se uočava i na temelju navedenih primjera iz korpusa:

A štō bi bīl tulīkę vāši streblāval? (Đ₆₆₅) Kō bi n'as bīl obor'užal, pa sī su b'ili pr'otif nās. (V₅₂₂)

Za navedeno značenje kondicionala drugoga Kalsbeek (2003: 110) zaključuje da »često označuje imaginarnu radnju, i to u prošlosti; po obliku bi to bio kondicional pluskvamperfekta«, npr. *bimo bili na mire delali*.

2.3.3. Optativ

U govorima kajkavskoga narječja pojavljuje se u predikatnoj službi glagolski pridjev radni izrečen sâm bez pomoćnoga glagola *biti* i, prema primjerima, u konstrukcijama tipičnih kletava. Takav je oblik ovdje u značenju prijekora ili prijetnje u izravnoj komunikaciji s drugim, tj. primateljem u odnosu na pošiljatelja u komunikacijskom kanalu. Usmjerenošću na sugovornika okrenut je procesu ostvaraja prijetnje/priekora/kazne izrečene kletvom i to od sadašnjega vremena (u odnosu na trenutak govornoga čina) prema budućemu vremenu.

S obzirom na oblik (tvori se od glagolskoga pridjeva radnog) i značenje izražavanja svojevrzne želje, što je u gotovo svim primjerima popraćeno i odgovarajućom intonacijom, riječ je o primjerima optativa.¹⁵ Npr.

¹⁵ I u Lončarić (1996: 112) potvrđuje se u kajkavskim govorima postojanje optativa, oblika za izražavanje želje jednakoga glagolskomu pridjevu radnom. Prema Matasović (2008: 281, 282)

Vrâg tẹ dâl tẹ tẹ dâl! (CZ₁₁₄) *Presêle ti, Bôg dẹj!* (CZ₄₀₅) *P'r nâs se rẹ̀ce: Stréjle te nebiéške vedrile!* (D₂₀₈) *Strîlâ Bôža vû te pùknîla!* (DI₄₃₃) *Potrlâ tẹ bôža botà, da mi tô višẹ nẹsi naprâvil!* (Đ₆₉) *Vrâk tẹ odnẹ̀šel (skẹ̀lil, stvòril, zẹ̀l!)* (Đ₇₆₈) *Vrâk tẹ zẹ̀l, òdi sîm! Vrâk tẹ dâl!* (Fk-p₁₉₅) *Bôgda crknol vẹ̀č jempât.* (G₂₉) *Sûnce tẹ ne gr`ele!* (HZ<sub>98</sub>) *Vrâk tẹ sm`ertil!* (HZ₃₈₂) *Vrâk tẹ sk`elil!* (V₉₂₂) *Sõncẹ tẹ nẹ ògrele!* (Z₁₉₈) *Vrâk tẹ dâl i stvòril.* (Z₃₅₀)

Čestotnost potvrda optativa u oprimjerenjima rječnika ovisi o strukturi rječničkoga članka ako se u njemu prema metodologiji zadane leksikografske obradbe donose i frazeološke potvrde (u kojima najčešće nailazimo na navedene primjere, posebice kad je riječ o primjerima s leksemom *vrag*) ili o samom autorском tipu oprimjerenja značenja bez navođenja primjera kao frazeološkoga izričaja.

2.3.4. Glagolski prilog sadašnji

I u govorima kajkavskoga narječja obilježje je glagolskoga priloga sadašnjeg da se tvori od nesvršenih glagola. Označuje usporednost radnje, tj. okolnost u obliku radnje koja je istodobna s drugom radnjom. U dubinskoj je svojoj strukturi to oblik koji sažima sintaktičku jedinicu, najčešće vremenskoga značenja.¹⁶ U rečeničnim oprimjerenjima značenja natuknice u kajkavskim rječnicima rijetko se upotrebljava, no sljedeći primjeri potvrđuju prethodno navedeno značenje njegove uporabe, npr.

I jèl jẹ bẹ̀žẹ̀č na pòsel. (CZ₇₆) *Prẹ̀la jẹ čak i iduč na pàšu i z pàšẹ.* (CZ₁₈₀) *Dòletiẹ̀la jẹ jâvčuč.* (CZ₁₈₆) *Dòlẹ̀tel jẹ kričẹ̀č.* (CZ₁₈₆) *Rit jẹ gòre òprčil i spî ležẹ̀č na dròbu.* (CZ₃₃₃) *Òtišel jẹ plâčuč dimòm.* (CZ₃₆₁) *Îšla jẹ na pàšu preduč.* (CZ₄₀₅) *Smejûč idẹ.* (CZ₄₆₇) *Čez tû brÿ bi mògel prẹ̀jti i spẹ̀č.* (CZ₄₇₁) *'Iduč pu š'umj, naj'amput sam med svrž'em sp'azil k'ak se nag'òtaju dv'ẹ v'ejverice.* (SĐ₁₆₂) *'Istinu govoreči, ti 'imaš pr'af.* (V₂₀₇)

optativ je u ie. prajeziku izražavao želju subjekta rečenice da radnja izražena glagolom bude izvršena. U slavenskim je jezicima optativ zamijenio imperativ te se u gramatici slavenskih jezika i naziva imperativom.

¹⁶ »U većem broju govora razvio se poseban nepromjenjivi oblik, kao i u druga dva hrvatska narječja, koji izriče popratnu radnju, paralelnu s drugom radnjom, dakle istovremenu, koji je nazvan glagolski prilog sadašnji. U većini govora izgubio se glagolski pridjev prošli. Oba su postojala u ranijem razvoju kajkavštine, prije su upravo bili participi, pridjevi, koji su se sklanjali. Dobro su posvjedočeni u pisanim spomenicima i književnosti« (Lončarić 1996: 112).

3. Zaključak

Analiza uporabe i značenja glagolskih vremena u mjesnim govorima kajkavskoga narječja, na primjerima rečeničnih oprimjerenja značenja natuknice u rječničkim člancima na korpusu dosad objavljenih rječnika mjesnih kajkavskih govora, provedena na sintaktičkoj razini, potvrdila je sustav glagolskih vremena, a pritom utvrdila na temelju osnovne uporabe (na razini apsolutiva i relativa) i njihove značenjske modele.

Na temelju prikaza glagolske sadašnjosti razvidno je da se prezentom, kao jedinim glagolskim vremenom u izražavanju sadašnjosti, ostvaruje velik broj značenja i to posebice na razini relativne uporabe. Budući da je u govorima kajkavskoga narječja, kao i u standardnom jeziku, apsolutna uporaba ograničena jedino na prezent nesvršenih glagola, prezent kao jedina oznaka glagolske sadašnjosti pokriva više značenja u relativnoj uporabi. Rječnička oprimjerenja u analizi su potvrdila sljedeća relativna značenja prezenta:

1. u domeni svezremenosti, kojoj su svojstveni primjeri a) generičkoga značenja gdje se na temelju rječničkih oprimjerenja nametnula potreba razgraničenja opisnoga (u izražavanju prirodnih, bioloških i drugih zakonitosti) i normativnoga (za društvene, moralne norme, običaje, narodna vjerovanja, pučku meteorologiju i sl.), b) opisnoga (deskriptivnoga) prezenta u opisu općih situacija, sadržaja i sl., uključujući upute za rukovanje napravama, strojevima kao i upute za postupak izvođenja kakva recepta i c) poslovičnoga prezenta,
2. u domeni habitualnoga prezenta i
3. u domeni futurskoga prezenta s veoma blisko povezanim značenjem kajkavskoga efektivnog prezenta.

Glagolska prošlost, osim apsolutivne uporabe, potvrđena je u relativu značenjem svezremenosti (u poslovičnom perfektu), a kao značenje uočeno upravo na primjerima mjesnih govora pojavljuje se opisni (deskriptivni) ili pripovjedni perfekt kao odraz govornikova stava prema prošlim radnjama u izvanjezičnom vremenu koje se u trenutku govornoga čina više ne ostvaruju (sukladno nekadašnjim svakodnevnim aktivnostima, kućnim i poljodjelskim poslovima, narodnim vjerovanjima te povijesnim zbivanjima). Pritom su potvrđena i značenja habitualnoga perfekta i perfekta zapovijedi ili zabrane (s česticom *da*).

Oblik krnjega perfekta potvrđen je i u kajkavskom korpusu, stoga je moguće izdvojiti dva njegova temeljna značenja i to u poslovičnom perfektu kao i u svojevrsnom krnjem perfektu u pripovijedanju ostvarenom upravo u rečenici oprimjerenja danoj u leksikografskom članku, a da pritom nije riječ o navođenju veće prozne cjeline pripovjednoga iskaza.

Glagolska budućnost ostvaruje se u relativu, osim poslovičnoga futura u izricanju svevremenosti, tipovima modalnosti (kao što su nužnost, zapovijed te prijekor ili prijetnja).

Uz glagolska vremena za izricanje prošle, sadašnje i buduće glagolske radnje analizirana su i osnovna značenja glagolskih načina, imperativa, kondicionala prvog i kondicionala drugog, te glagolskoga priloga sadašnjeg. Na temelju čestotnih primjera moguće je izdvojiti i značenje optativa kao glagolskoga načina, koji se ostvaruje oblikom glagolskoga pridjeva radnog, u obraćanju govorniku i izricanju svojevrzne želje izražene najčešće kletvom ili prijetnjom.

U prikazu sustava glagolskih vremena na razini uporabe i značenja u ovom se radu težilo iscrpnosti opisa u govorima kajkavskoga narječja prema zadanim izvorima, ali valja naglasiti da svi pojavni modeli nisu obuhvaćeni te iscrpno i detaljno analizirani. Ostvaren je osnovni pregled u odnosu na kajkavski sustav i njegove potvrđene glagolske primjere iz kojih se mogu utvrditi sličnosti i razlike prema dosad utvrđenim teorijskim i gramatičkim opisima primijenjenim na štokavski standard, što u konačnici može rezultirati detaljnijim i sustavnijim pristupom opisu dosada još uvijek u potpunosti neistraženih složenih modela značenja glagolskih vremena (te pojedinih glagolskih načina i glagolskih priloga) u izražavanju vremenskih odnosa kako u mjesnim govorima kajkavskoga narječja tako i u hrvatskom jeziku u cjelini.

Izvori

- CZ = ŠATOVIĆ, FRANJO; KALINSKI, IVAN. 2012. *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga prigorskoga govora zagrebečkoga Čerja: [Domjanićevo Prigorje]*. Zagreb [i. e. Sv. Ivan Zelina]: Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina.
- Č = MALNAR, SLAVKO. 2002. *Pamejnek: govor u čabarskom kraju*. Čabar – Rijeka: Matica hrvatska Čabar – Adamić.
- D = PAVEŠIĆ, MARIJA; MAGAŠ, BLAŽENKA; LALOŠ, ŽELJKO. 2006. *Réjč do ríči: beséjdnék déjuonského devoána: rječnik delničkoga govora*. Delnice – Rijeka: Adamić.
- DI = HANZIR, ŠTEFICA I DR. 2015. *Rječnik kajkavske donjosutlanske ikavice*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Đ = MARESIĆ, JELA; MIHOLEK, VLADIMIR. 2011. *Opis i rječnik đurđevčkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac.
- Fk-p = MARESIĆ, JELA; MENAC-MIHALIĆ, MIRA. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- G = VEČENAJ, IVAN; LONČARIĆ, MIJO. 1997. *Rječnik govora Gole: srednjopodravska kajkavština*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- HZ = VRANIĆ, STANKO. 2010. *Tak se govori(le) pri nas. [Hrvatsko zagorje: (Bedekovčina, Sveti Križ Začretje)]*. Konjščina: Vranić-dom.
- MS = BLAŽEKA, ĐURO; ROB, GROZDANA. 2014. *Rječnik Murskog Središća*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- SD = BELOVIĆ, STJEPAN; BLAŽEKA, ĐURO. 2009. *Rječnik govora Svetog Đurđa (rječnik ludbreške Podravine)*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- V = LIPLJIN, TOMISLAV. 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin: Garestin.
- Z = DRAGIJA, STJEPAN. 2016. *Kajkavski rječnik okolice Svetog Ivana Zeline*. Sv. Ivan Zelina: Matica hrvatska, Ogranak Sv. Ivan Zelina.

Literatura

- BABIĆ, STJEPAN I DR. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Globus.
- BARIĆ, EUGENIJA I DR. 1997. *Hrvatska gramatika. II. promijenjeno izdanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- BELOVIĆ, STJEPAN; BLAŽEKA, ĐURO. 2009. O govoru Svetog Đurđa i koncepciji rječnika toga mjesnoga govora (uvodna studija). *Rječnik govora Svetog Đurđa (rječnik ludbreške Podravine)*. Ur. Ante Bežen. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 9–43.

- BLAŽEKA, ĐURO. 2008. *Međimurski dijalekt: hrvatski kajkavski govori Međimurja*. Čakovec: Matica hrvatska.
- BLAŽEKA, ĐURO; ROB, GROZDANA. 2014. O govoru Murškog Središća i koncepciji rječnika toga mjesnoga govora (uvodna studija). *Rječnik Murškoga Središća*. Ur. Ante Bežen. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 15–54.
- BRLOBAŠ, ŽELJKA. 2013. Sustav glagolskih vremena u hrvatskome jeziku. *Vrijeme u jeziku – Nulti stupanj pisma. Zbornik radova 41. seminara Zagrebačke slavističke škole (Dubrovnik, 22. – 31. 8. 2012.)*. Ur. Tatjana Pišković i Tvrtko Vuković. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Zagrebačka slavistička škola), 43–73.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1999. *O suvremenoj morfološkoj normi hrvatskoga jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne novoštokavštine uopće. Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Priredio Marko Samarđžija. Zagreb: Matica hrvatska, 151–182 (prema Jezik, XXIV, (1976–1977), 1–12, 41–49, 109–114).
- ĆURKOVIĆ, DIJANA. 2015. *Uvod. Rječnik kajkavske donjosutlanske ikavice*. Autori Hanzir, Štefica; Horvat, Jasna; Jakolić, Božica; Jozić, Željko; Lončarić, Mijo. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 6–55.
- IVIĆ, MILKA. 1958. Sistem ličnih glagolskih oblika za obeležavanje vremena u srpskohrvatskom jeziku. *Godišnjak Filozofskoga fakulteta u Novom Sadu*, III, Novi Sad, 139–153.
- IVIĆ, MILKA. 1980. O značenju srpskohrvatskog pluskvamperfekta. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XXIII/1, Novi Sad, 93–100.
- IVIĆ, MILKA. 1981. Srpskohrvatski glagolski oblici za iskazivanje pojava koje postoje u sadašnjosti. *Južnoslovenski filolog*, 37, Beograd, 13–24.
- IVIĆ, MILKA. 1983. Načini na koje slovenski glagol ovremenjuje ponavljaju radnju. *Lingvistički ogledi*. Beograd: Prosveta, 37–56.
- KALSBECK, JANNEKE. 2003. Jedno poglavlje iz sintakse istarske čakavštine: upotreba glagolskih oblika. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, Zagreb, 103–113.
- KATIČIĆ, RADOSLAV. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika (treće, poboljšano izdanje)*. Zagreb: HAZU i Nakladni zavod Globus.
- KOVAČEC, AUGUST. 2013. Dvostruki oblici imperativa u jednome kajkavskom govoru. *Od indoeuropeistike do kroatistike: zbornik u čast Daliboru Brozoviću*. Ur. Ranko Matasović. Zagreb: HAZU, 223–229.
- LISAC, JOSIP. 1989. Ravnogorska kajkavština i goranski dijalekt. *Fluminensia*, 1, Rijeka, 100–111.
- LISAC, JOSIP. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- LISAC, JOSIP. 2006. *Tragom zavičaja: delnički govor i govor Gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora*. Split: Književni krug.

- LISAC, JOSIP. 2012. *Čakavski, kajkavski i štokavski glagolski sustav. Dvije strane medalje: dijalektološki i jezičnopovijesni spisi o hrvatskom jeziku*. Split: Književni krug, 38–44.
- LONČARIĆ, MIJO. 1992. Kajkavska morfologija. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 18, Zagreb, 67–85.
- LONČARIĆ, MIJO. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- LONČARIĆ, MIJO. 2005. *Kajkaviana & alia, Ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Čakovec – Zagreb: Zrinski – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1999. Razvoj prezenta i imperativa u čakavskome narječju. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25, Zagreb, 195–222.
- LUKEŽIĆ, IVA. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 2. Morfologija*. Zagreb – Rijeka – Grobnik: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Sveučilišta – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- MALNAR, MARIJA. 2010. Dijalekti u Gorskom kotaru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36/1, Zagreb, 47–69.
- MARESIĆ, JELA. 2000. *Morfologija podravskih govora*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- MARESIĆ, JELA. 2003. Kajkavska dijalekatna leksikografija. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29, Zagreb, 391–406.
- MARESIĆ, JELA; MIHOLEK, VLADIMIR. 2011. *Opis đurđevečkoga govora. Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac, 15–33.
- MARETIĆ, TOMO. ³1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Priredili Mate Hraste i Pavle Rogić. Zagreb: Matica hrvatska.
- MATASOVIĆ, RANKO. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA. 1989. Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književnom jeziku. *Filologija*, 17, Zagreb, 81–109.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA. 1993. Naglasak imperativa u čakavskom narječju. *Fluminensia*, 5, 1–2, Rijeka, 125–137.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA. 1993–1994. Naglasni odnosi infinitiva i prezenta u čakavskom narječju. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 28–29, Zagreb, 119–120.
- MØNNESLAND, SVEIN. 1984–1985. Verbal Aspect in the non-actual Present Tense in Serbo-Croatian. *Zbornik Matice srpske za filologiju u lingvistiku*, 27–28, Novi Sad, 507–513.
- MUSIĆ, AUGUST. 1913. Značenje perfektivnog prezenta u negativnim pitanjima u hrvatskom ili srpskom jeziku. *Južnoslovenski filolog*, 1, Beograd, 27–34.

- MUSIĆ, AUGUST. 1926–1927. Prilozi nauci o upotrebi vremena u srpsko-hrvatskom jeziku. *Glas Srpske kraljevske akademije*, CXXI (1926), 111–176; CXXIII (1927) 67–119; CXXVI (1927) 1–59.
- PETI, MIRKO. 1974. Gramatičko značenje i sintaktički položaj participa prezenta i participa perfekta. *Suvremena lingvistika*, 10, Zagreb, 15–21.
- PETI, MIRKO. 1984–1985. Pogledi jugoslavenskih lingvista na sintaksu vremena. *Rasprave Zavoda za jezik*, 10–11, Zagreb, 109–126.
- PIASEVOLI, VESNA. 2011. *Glagolski vid u hrvatskome i talijanskom jeziku*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2003. Izražavanje vremenskih odnosa u hrvatskome jeziku. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Ur. Stipe Botica. Zagreb: Filozofski fakultet, 249–259.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2008. Gramatika govornika i sugovornika. *Vidjeti Ohrid: Referati hrvatskih sudionica i sudionika za XIV. Međunarodni slavistički kongres (Ohrid, 10. – 16. rujna 2003.)*. Priredili Bernardina Petrović i Marko Samardžija. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo – Hrvatska sveučilišna naklada, 237–252.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2009. Present u hrvatskome standardnom jeziku i slovenski efektivni present. *Treći hrvatsko-slovenski slavistički skup: Zbornik referata s Trećega hrvatsko-slovenskoga slavističkoga skupa održanog u Opatiji 7. i 8. travnja 2006*. Ur. Anita Peti-Stantić. Zagreb: FF press, 79–84.
- PRANJKOVIĆ, IVO; BADURINA, LADA. 2012. Načini izražavanja imperativnosti. *Bosanskohercegovački slavistički kongres I. Zbornik radova (Knjiga 1)*. Ur. Senahid Halilović. Sarajevo: Slavistički komitet, 619–627.
- RAGUŽ, DRAGUTIN. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Vlastito izdanje.
- SILIĆ, JOSIP. 1987. *Sustav preteritalnih glagolskih vremena nekad i danas. Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika, sv. III*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 7–32.
- SILIĆ, JOSIP. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- SILIĆ, JOSIP; IVO PRANJKOVIĆ. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- ŠATOVIĆ, FRANJO; KALINSKI, IVAN. 2012. *Govor zagrebačkoga Cerja. Rječnik hrvatskoga kajkavskoga prigorskoga govora zagrebečkoga Cerja*: [Domjanićevo Prigorje]. Zagreb [i. e. Sv. Ivan Zelina]: Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina, 8–51.
- TEŽAK, STJEPKO; STJEPAN BABIĆ. ¹⁵2005. *Gramatika hrvatskoga jezika, priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- TURK, MARIJA. 1992. Glagolski oblici u čakavštini zapadnoga dijela otoka Krka. *Fluminensia*, 4, 1–2, Rijeka, 103–112.

- VRANIĆ, SILVANA. 1999. Neke morfonološke (i morfološke) značajke sjeverozapadnočakavskih rubnih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 11, Zagreb, 49–61.
- VRANIĆ, SILVANA. 2011. *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 2. Morfologija*. Rijeka: Matica hrvatska Ogranak Novalja – Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku.
- VUKOVIĆ, JOVAN. 1967. *Sintaksa glagola (studije)*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- ZEČEVIĆ, VESNA. 2000. *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ZIMA, LUKA. 1887. *Neke, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*. Zagreb: JAZU.
- ŽIVKOVIĆ, SRETEN. 1968–1969. Present svršenih glagola u sintaktičkom relativu. *Jezik*, XVI, 3, Zagreb, 75–78; 4, Zagreb, 97–103.

The usage and meaning of verb tenses in local varieties of the Kajkavian dialect group

Summary

In the context of categorical features of verbs, this paper analyzes verb tense systems, with regard to other verbal forms (imperative, conditional, optative, participle), on the level of usage and meaning in the local varieties of the Kajkavian dialect group. The usage of verb tenses, according to the existing grammatical descriptions of verb tenses, is based on the absolute and the relative, that is, the absolute (primary) and relative usage of verb tenses. The basic meanings of verb tenses and forms within the two fundamental usages are different, for example: pantemporality, habituality, proverbiality, modality, etc. The analysis is performed on a sample of sentence examples in dictionary entries from a corpus of published dictionaries of local Kajkavian dialects.

Ključne riječi: uporaba glagolskih vremena (apsolutiv i relativ), značenje glagolskih vremena (svevremenost, habitualnost, poslovičnost, modalnost), kajkavsko narječje

Key words: usage of verb tenses (absolute and relative), meaning of verb tenses (pantemporality, habituality, proverbiality, modality), Kajkavian dialect group